

פרשת ויצא

כתוב בגמרא שבת (דף עז ע"ב) רבי זירא אשכח לרב יהודה וכו' אמר ליה מאי טעמא עיזי מסגן ברישא והדר אימרי אמר ליה כבריינו של עולם דברי שא חשוכא והדר נהורא (למה עזים הולכים בראש העדר, ואחר כך הכבשים? כבריינו של עולם שמקודם היה חושך ואחר כך היה אור).

הגר"א (אגדות דרבה בר בר חנה עמוד יב) ז"ל: הענין שעשו נקרא עז כידוע בסוד הן עשו אחי איש שעיר (בראשית כז יא) וישראל נקראים אמרי כמ"ש ששה פזור הישראל (ירמיה נ &) וכן ואתן צאני צאן מרעיתי (יחזקאל לד לא) ועשו נטל העולם הזה ויעקב העולם הבא כמ"ש ויצא הראשון וגו' פי' ראשון בגדולתו בעולם הזה ואחר כך יצא יעקב לירש עולם הבא. וידו אוהזת בעקב עשו פי' שאפילו מחלקו של עשו שהוא בעולם הזה נטל בסופו שהוא ימות המשיח ולכן נקרא בעקבות משיחא ע"ש וידו אוהזת בעקב וז"ש מ"ט עיזי מסגני ברישא מדוע נטל עשו חלקו קודם כי כל בריה שבעולם קליפתו קודם אל הפרי ברישא חשוכא והדר נהורא, כמ"ש והארץ היתה תהו ובהו וחשוך על פני תהום שהם ד' גליות שגלו ישראל ואח"כ ורוח אלהים מרחפת שהוא רוחו של משיח. ויהי אור זהו האור שנננו לצדיקים לעתיד לבא.

ועי' שער הגלגולים (הקדמה כט): דע, כי אם אדה"ר כאשר נברא ביום ששי, היה מתעכב וממתין מלהזדווג עם הוה אשתו, עד ליל שבת, היו כל העולמות נתקנים כמו שהודעתך. ולפי שבו ביום שהיה חול עלה למטה והוליד, לכן יצא קין מעורב טוב עם רע, כמו שיתבאר. גם אם קין לא היה חוטא, היה הוא הבכור, והיה הוא ותאומתו כדוגמת חכמה ובינה, והיו הבל ותאומתו כדוגמת ת"ת ומלכות. וכן עד"ז יצאו אח"כ עשו ויעקב כדוגמת קין והבל. ואלו היה עשו ראוי וצדיק, היה לו יתרון עם יעקב, כי היה הבכור במקום חכמה, ויעקב במקום ת"ת. וכיון שחטא עשו, נטלה ממנו הבכורה, ונטל יעקב פי שנים, חלקו וחלק אחיו עשו, ולכן נקרא יעקב כנגד ת"ת, וישראל כנגד חכמה. גם בזה תבין ענין, ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו.

ועי' מהר"ל (ח"א ב"ב קכג ע"א): הרבי זו תפלה. וכן אמרו במדרש נמשלה תפילת צדיקים לחרב שקורעת בכח גדול כך הוא תפילת צדיקים ויותר מחרב כי הגזירה שגזור הקב"ה נמשלה לחרב ותפילת הצדיקים מבטלת וקורעת הגזירה מכ"ש שהיא נמשלת לחרב ומה שהוצרך יעקב לתפילה שאם לא היתה התפילה לא היה מגיע (התפילה) אל מדריגת הבכורה ומצד התפילה הגיע יעקב אל המדריגה העליונה ועשו נתרחק ולפיכך קרא את עשו אמורי. ויש לך להבין איך ע"י התפילה נעשה יעקב בכור כי אע"ג כי עשו הוא ראשון ובכור מצד שנולד קודם אבל יעקב ראשון [מצד מה שהאדם נברא מן הש"י היה יעקב כראשון מפני שהוא קרוב אל הש"י ולכך אמר אשר לקחתי בחרבי ובקשתי הוא התפילה כי התפילה בזה הוא קרוב אל הש"י כדכתיב ומי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו וגומר ויעקב היה מוכן לזה מכל, שנאמר הקול קול יעקב, ולכך בתפילתו שעל ידו הוא קרוב אל הש"י בפרט לקח הבכורה מעשו, והבן זה.

ממשיכה הגמרא ושואלת: מאי טעמא הני מכסיין והני מגליין הני דמכסיין מינייהו מכסיין והני דלא מכסיין מינייהו מגליין (למה כבשים מכוסות (צנועות יותר) ועיזים יותר

מגולים? משום שאנו מתכסים בבגדי הכבשים (צמר של כבשים) לכן הן מכוסות, ועיזים שאנחנו לא לובשים אותם, אין להם המדה של כיסוי, ועל כן הם מגולים.

מבואר מהגמרא שמה שנמצא בראש הוא יותר גלוי וגם יותר חשוך. וביאר לנו הגר"א שהדברים מרמזים אל עשו שהוא הבכור והוא יותר גלוי ונראה על פני כל השטח, ואל יעקב שהוא צנוע יותר תמיד שני.

הטעם למה באמת עשו היה בכור, זהו בסוד שקליפה קודמת לפרי, ע"י ספר הליקוטים (פרשת תולדות): ויצא הראשון אדמוני, ז"ס עולם התוהו תחילה, ואח"כ הבהו, כי הקליפה קודמת לפרי, בסוד (בראשית א' ב') והארץ היתה תהו, ואח"כ בהו וחושך על פני תהום, אלו הם הקליפות שיצאו ראשונה, ואח"כ הפרי, הנקרא ורוח אלהים מרחפת על פני המים, בתיקון התורה הנק' מים.

זה היה עומק שאלתו של ר' זירא, למה הקליפה קודמת לפרי. והטעם הוא שמי שרוצה לצאת מתוך התהום של הקליפה, הוא צריך להיכנס פנימה יותר. הגר"א כותב בריש מגילת אסתר על דרך הרמז: בכל בריה הקליפה קדמה לפרי כמו יעקב ועשו יצא עשו הראשון אף שיעקב קדם ליצירה מ"מ קדם עשו תחילה לצאת כי עשו נטל העולם הזה ויעקב העולם הבא וקדם ליצירה כי תחית המחשבה היא סוף המעשה (ע"י תיקון ז ע"א) בענין תכלית ותכלית עולם הזה הוא העולם הבא. וידו אוחזת בעקב עשו כי אף בעולם הזה יכול יעקב בסופו והוא לימות המשיח ולכך נקרא בעקבות משיחא ואף אומות העולם לא יתבטלו כמו, ש כאן לימות המשיח רק טמונים יהיו ביד יעקב. וראויה היו ישראל שלא יהיה להם כלום בעולם הזה רק שקדם ולקח ממנו הבכורה ולכך ביום מיתת אברהם אבינו ע"ה בישראל יעקב ערשם למאס עולם הזה כי הוא גלגל החזור בעולם וזהו שנתן ערשם לעשו ולכך אמר הנני הולך למות.

השורש של יציאת עשו מקודם ויציאת יעקב אחר כך כשהוא אוחז בעקב של עשו, נעוץ ביום הראשון של בריאת העולם. אז נקבע הסדר שבו הקב"ה מנהיג את העולם, שלעולם כל התחלה היא בערב בחושך ובאופן של העדר, ורק אחר כך יש בוקר. כל התחלה היא בנחלתו של עשו, ואם רוצים להיכנס לענין הנכון, אנחנו חייבים לעבור את החלק של עשו. בזכות כך שיעקב קנה את הבכורה מעשו, יש לנו קשר לחיצון שמאפשר לנו להיכנס פנימה.

צורת האדם נבראה באופן שעליו לעבור את המחיצה הזאת ולהיכנס פנימה יותר, עליו לגרום שמין הערב יהיה בוקר. הגר"א כותב שכמו שהתחלה הוא ערב, חיצון, כך התחלה בהנהגותיו ית' זה דין, כמו בבריאת עולם שעלה במחשבה לברא בדין וברא ברחמים. חיצון, לילה, ודין, כל אלו הן נקודת הבכורה של עשו במציאות, זמן, והנהגה, אבל יעקב הוא צנוע, פנימי, ומידת הרחמים. כל מה ששייך ליעקב מגיע רק אחרי מה ששייך לעשו. מערכת הרע היא תולדת הנהגת הדין, ומענת הדין היא, שכל דבר שנמצא הוא מחויב במציאות, ואם הוא מחויב במציאות הוא מוכרח במציאות ולא תלוי בה' ית', לכן אין מי שעושה עצמו אלוהות אם אין שורשו בעשו, זה שייך רק לפרעה ועשו תולדותיו. אם בן אדם נמצא, ומערכת הדעת שלו היא על פי מידת הדין, אזי הוא דין, הוא מרגיש שהוא מחויב במציאות.

ונשאלת השאלה, מאחר שכתוב בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, מהיכן יש מקום לרע בעולם? והתשובה רמוזה בפסוק זה עצמו, השם 'אלקים' הוא מורה על מידת הדין ואפשר לתלות הנהגה זו בכחות אחרים, ויקרא בשם אלהים אחרים הלילה. בגלל שהבריאה נבראה בשם אלקים, לכן יש שייכות של רע. אפשרות זו היא מוגבלת רק

ליכולת לתלות משהו בחלק החיצון, ולהראות כמו חלק של הפנים. לכן כל אפשרות של רע בעולם היא, רק על ידי שמבדילים החיצון מהפנים, שיש להם פנים אחרות. ולכן כתוב כתוב לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, כל אלהים אחרים הוא מגלה פנים אחרים, ושייך הוא רק לחיצוניות. שיהיה אלהים אחרים שייך רק אם לא נכנסים פנימה יותר, וזה כל הנסיונות בעולם, לחשב שהחיצון זה הפנים האמיתית. וכל זה שייך רק אם אנחנו נמצאים בחיצוניות. אם הרע לא היה קופץ בראש, לא היה לו שום מקום בעולם, שאין לו באמת מקום בפנימיות.

מקומו של יעקב האמיתי, כמו שנברא מלכתחילה, רק בפנים, וכשנהיה שהוא מתגלה בחוץ, זה לא הוא. אין שום עשו פנימי, ואין שום יעקב חיצוני. לכן פניו של יעקב לא יכולים להתגלות ולהיות חיצוניים ממש, אבל בזכות שיעקב קנה את הבכורה, הוא גרם לכך שיש לו היכולת להתגלות החוצה, ולהישאר באמת בפנים, ומאז עשו איננו שליט לגמרי על החוץ. האר"י²¹ רומז לכך שהאחזה של יעקב ועשו היתה צריכה להיות

¹ ספר שערי אורה – נה ע"א: כינויים של אלהים העומדים לצד שמאל והם המלמדים והמזכירים חובתן של בריות, הם הנקראים כינויי הדין, וזו היא שורש יצחק עליו השלום, שזו היא המידה שגומרת הדין על בריותיו. וצריכים אנו להודיעך העיקר הגדול הזה, כבר הודענוך כי מידת אברהם היא המלמדת זכות על הבריות ומידת יצחק המלמדת חובה, וכן תמצא ביצחק כתיב, ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו (בראשית כה כז), וכי צדיק גדול כיצחק אבינו עליו השלום שאין השכינה נפרדת ממנו אפילו שעה אחת יהיה אוהב רשע גמור כמו עשו, והיאך אפשר. אלא סוד גדול מסודות התורה הוא, דע כי יצחק אבינו עליו השלום היה צופה כל העתיד לבוא, וצפה וראה כי בני יעקב יהיו חוטאים ומכעיסין לפני ה' ית' ויירשו דיני גיהנם, וכשראה יצחק שישראל בגלות, עשו שמח ואמר גלות מכפרת עוון, ואמר כן אני אוהב מאוד כל הצרות של עשו ללמד על ישראל חובה, כדי לגמור עליהם הדין בגלות בעולם הזה, וזהו ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו¹. ומהו כי ציד בפיו, אלא ראה בני יעקב נצודים בדיני גיהנם, וראה ונצטער, וכשראה גלות אדום וראה הצידי של גיהנם נתון בפיו של עשו שמח, ואמר גלות מכפרת עוון, וזהו קדש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו (ירמיהו ב ג). הנה הודעתך כי אף על פי שמידת יצחק היא הפחד, כוונתה לזכות את ישראל, וזהו סוד זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך (שמות לג יג), כי השם יתברך ויתעלה מזכה את ישראל בגלות עשו. והנני מבאר עוד, ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו, כלומר יצחק הוא מידת הדין והפחד, ואוהב כל כינויי הדין שיוודעים לצוד הרשעים לגיהנם, ואלמלא מידת הפחד מדיני גיהנם כמה אנשים צדיקים היו חוטאים. ותועלת גדולה היא מידת פחד יצחק שמפחד את האדם מדין גיהנם, ונזהרין מעשות עבירה, וזהו סוד פחד יצחק. ועל זה נאמר, אשרי אדם מפחד תמיד (משלי כח יד).

ע"י זהר ח"א קלז ע"ב: אמאי לא רחים ליה יצחק ליעקב כל כך כמו לעשו הואיל והוה ידע דזמין איהו לקיימא מניה תריסר שבטין אמר ליה שפיר קאמרת אלא כל זינא רחים ליה לזיניה ואתמשך ואזיל זינא בתר זיניה תא חזי עשו נפק סומק כמה דכתיב (בראשית כה כה) ויצא הראשון אדמוני כלו וגו' ואיהו זינא דיצחק דאיהו דינא קשיא דלעילא ונפק מניה עשו דינא קשיא לתתא דדמיא לזיניה וכל זינא אזיל לזיניה ועל דא רחים ליה לעשו יתיר מיעקב כמה דכתיב (בראשית כה כח) ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו כתיב הכא כי ציד בפיו וכתיב התם (בראשית י ט) על כן יאמר כנמרוד גבור ציד לפני יהו"ה.

תרגום: למה לא אהב יצחק את יעקב כל כך כמו עשו הואיל והיה יודע שהוא עתיד לקיים ממנו שנים עשר שבטים. אמר לו, יפה אמרת, אלא כל מין אוהב את מינו, ומין נמשך והולך אחר מינו. בא וראה, עשו יצא [בצבע] אדום, ככתוב "ויצא הראשון אדמוני כולר" וגו', והוא המין של יצחק, שהוא הדין הקשה שלמעלה. ויצא ממנו עשו, הדין הקשה למטה, שדומה למינו, וכל מין הולך למינו, ועל כן אהב את עשו יותר מיעקב, ככתוב "ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו". כתוב כאן "כי ציד בפיו", וכתוב שם "על כן יאמר כנמרוד גיבור ציד לפני ה'".

² ע"י ספר הליקוטים (פרשת תולדות): פירוש, כי 'יצחק כח גבורה למעלה, ואעפ"י שלמעלה אין קליפה, כמו שפי' הרשב"י ע"ה, דאסבר פנים לרע, ולסוף קליפה יוצאה ממנה. ומ"ש ויאהב יצחק את עשו, הוא (קהלת ז' י"ד) כי גם זה לעומת זה עשה האלהים, ופי' רז"ל כי ראש עשו נקבר עם עקב, והוא בהיכל שביעי, שיש שם מקצת הארה. ויצחק רצה לתקן את עשו, שהיה מזאת הבחינה, והיא בחינת הראש שבהיכל ההוא ג' מכוונות שלהם, ולזה אהב אותו יצחק, שמה שצדה ולקח מן הקדושה היה בפיו. וזש"ה (בראשית ג' ט"ו) הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב, שהקדושה משברת ומכתתת הראש שבקליפה להוציא האור שבתוכה, והקליפה משברת ומכתתת ביעקב האור שבתוכו. וזה מה שאמר הכתוב (שם כ"ה כ"ו) וידו אוחזת בעקב עשו, כי העקב של הקדושה

באופן כזה שעשו ידאג ויסדר כל חיצוניות בשביל יעקב, והוא יהיה יושב אוהלים, ובגלל זה רצה יצחק ליתן את הברכות לעשו, שהוא לא ידע שעשו מכר ליעקב את הבכורה. הקשר בין חיצון ופנים נמצא עכשיו ביששכר וזבולון, ועשו נדחה לגמרי החוצה, והוא נחשב פסולת. כתוב (דברים לג יח) שמה זבולון בצאתך ויששכר באהליך, אוהל הוא חלק הפנימי, וצאתך הוא חלק החיצוני, החוץ גם הוא נחשב לתורה, אלא שהקיום בו הרבה יותר קשה. אבל זבולון אמיתי, כל החוץ שלו מכוון לפנים, אבל חייבים לדעת שכל החוץ – שהוא מנותק מהפנים – לא שייך לנו, אלא הוא נחלת עשו, לכן כל מי שלא מקושר לבית המדרש בקשר אמיתי הולך לאיבוד, כמו עשו עצמו.

סוד ידו אוחות בעקב עשו הוא, שיש ליעקב תפיסה בענין העקב, חלק התחתון של הרגלים. והמקביל לאבר זה בזמן הוא, עקבתא דמשיחא, והאחיזה שמה מכוונת להיפוך. שרי רומי שאלו לתנא אחד מי יקה המלכות באחרונה? והוא ענה להם באמירת הפסוק וידו אוחות בעקב עשו, היינו המלכות תהא שלכם עד שתגיעו לעקב, ואז היא תחזור לישראל. הכלל אצל כל דבר, שלפני שהוא נעלם, הוא מקבל עוצמה וכח רב, כמו שרואים ששור אחרי שנשחט, יש לו כח נורא. מלכות הרשעה בטרם שתאבד ותעלם, תגבר כוחה ותתעצם ביתר שאת, ודוקא התעצמות זו היא זו שתגרום לכל העקבתא דמשיחא, שהרי אז היא חיה את סוף ימיה והיא בשיא כוחה. לכן כשהשעה משחקת לרשע אסור להתגרות בו (ברכות ז ע"ב). כתוב בגמרא (ברכות שם), אמר רב הונא מאי דכתיב למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו, וכי רשע בולע צדיק והא כתיב ה' לא יעזבנו בידו וכתיב לא יאונה לצדיק כל און, אלא צדיק ממנו בולע צדיק גמור אינו בולע. צדיק גמור מקושר אך ורק ליעקב ואינו מקושר כלל לעשו, לכן אין לרשע שום קשר אליו. מהממצב של עקבתא דמשיחא אפשר לטעות ולחשוב כאילו שלא היתה מכירה של הבכורה. יעקב קנה זכות לשלוט גם בחוץ, ולכן זכה לשייך את עצמו לעולם. כשהדברים הולכים להגיע אל תכליתם ולאחוז במדריגת עקב, אזי העקב פועל בכל הכח. כשיעקב לא בדרגה מוחלטת של יעקב, אסור להיות בחוץ בכלל, ששמה עשו שולט לגמרי, ואין שום שליטה ליעקב.

חלק הפנימי, שזה רצונו ית' באמת, שייך לרחמים, וכל מי שרוצה לזכות לרחמים צריך להיכנס פנימה. כשכל החיצוניות נמצאת תחת מערכת הדין, אזי הדין חמור מאוד. עכשיו שליטת מידת הרחמים פוחתת והולכת, ומידת הדין מתגלה יותר ויותר. לפני חמישים שנה לא היה רחמים, ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת מה חרי האף הגדול הזה ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' א-להי אבתם אשר כרת עמם בהוציאו אתם מארץ מצרים (דברים כט כג-כד). השורש של רחמים, הוא הקשר של המרחם למרוחם. בלשון הגמרא אוהב נקרא רחמן. כשעוזבים את הברית, נמצאים במערכת שבה אין רחמים, אין רחמים במסכה של חיצוניות, שזה לא פנים אמיתיים. רחמים נמצאים אך ורק בפנים אמיתי. תקופת עקבתא דמשיחא היא בסוף מלכות אדום, שמתחברים שעיר וחותרנו, עשו וישמעאל, ועל ידי החיבור זה מוכפל כחם כפי כמה וכמה, והיא שמה את עצמה במערכת שהיא כולה דין. ואם אנחנו נשאר בתחום שבו הוא שליט, דהיינו בחוץ נחשב שהאכזריות היא שלנו, והפתרון היחיד הוא להיכנס יותר פנימה.

לקח עשו בראשו, ויעקב הוא אוחז בו להוציאו מידו, והעקב הוא ההוד שהוציאו יעקב מידו, עד שבה שמואל והוציא הנצח: